

Högskolan i Halmstad
Sektionen för Humaniora
Historia 61-90 hp

Vardagssysslor och rättspraxis

En studie om kvinnor vid Norra Åsbo häradsrätt under åren 1680 och 1681

Malin Arnesson
C-uppsats i historia, ht 2014

Handledare:
Jens Lerbom

Abstrakt

Studien bygger på hur kvinnorna vid Norra Åsbo häradsrätt framkommer i domboken under åren 1680 och 1681. I förhållande till tidigare forskning har en diskussion förts gällande om kvinnan var underordnad mannen och i så fall hur detta har framkommit i domboken. Yvonne Hirdmans genusteori har använts för att studera *dikotomier*, det vill säga motsatserna mellan manligt och kvinnligt samt *hierarkin* mellan könen. De ärenden som kvinnorna hade störst delaktighet i var de rörande ekonomi, affärer, arv och stöld. Ärenden rörande trolovning, lägersmål, ärekränkning och fysiskt våld har också framkommit i domboken. Enligt dansk lag hade kvinnorna rätt att föra sin egen talan vid tinget men de behövde inte närvara. I studien har det framkommit att kvinnorna, om så i små mängder, kunde ansvara för männens affärer och ärenden vid tinget. Det har också framkommit att männen oftast förde kvinnornas talan.

Nyckelord: 1600-tal, Skåne, Norra Åsbo, Kvinnor, Genus

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Kvinnors ställning i tidigmodern tid	2
1.2 Syfte och frågeställningar	6
1.3 Material och metod	7
1.4 Teoretiskt perspektiv	8
2. Bakgrund..	11
2.1 Skåne under 1600-talet	11
2.2 Norra Åsbo härad	12
2.3 Dansk lag och rätt	13
3. Kvinnorna i Norra Åsbo härads dombok 1680-1681	15
3.1 Ärendestruktur	15
3.2 Kvinnornas roller vid tinget	16
3.3 Arvsmål	18
3.4 Äktenskap- och trolovningstvister	21
3.5 Lägersmål.....	22
3.6 Ekonomi- och affärstvister.....	25
3.7 Fysiskt våld, stöld och inbrott	27
3.8 Ärekränkning	29
3.9 Sammanställning	31
4. Sammanfattande diskussion	34
4.1 Inom vilka ärenden omnämns kvinnorna och hur framställs de i Norra Åsbo häradsrätts dombok?	34
4.2 Kvinnorna i Norra Åsbo i relation till tidigare forskning	36
4.3 Framtida forskning	38
Referenslista	39
Otryckta källor	39
Litteratur.....	39

1. Inledning

Skånska kriget pågick under åren 1675-1679 och var det grymmaste kriget i Norden under tidigmodern tid. Ett av de områden som drabbades hårt var Norra Åsbo i nordvästra Skåne. Norra Åsbo var ett gränsområde till Sverige som genomgick en försvenskningprocess under 1600-talets andra hälft. Området tillhörde Sverige men människorna dömdes efter danska lagar fram till 1683. Det var till störst del bönder som bodde och verkade i området under 1600-talet men även snapphanar härjade där.

Det fanns flera situationer och händelser som påverkade människorna under denna tid. Ett exempel är efterverkningarna från skånska kriget. Det är vanligt förekommande att studera svenska kvinnor under 1600-talet med utgångspunkt i svensk lagstiftning men i denna studie undersöks däremot hur svenska kvinnor dömdes utifrån danska lagar. Studiens syfte är således att studera kvinnor i Norra Åsbo under åren 1680-1681, de två första åren efter skånska kriget, och undersöka i vilka situationer som kvinnor förekom vid tinget. Domboken från det valda området och de valda åren utgör därför huvudmaterialet i undersökningen.

Tidigare forskning visar att kvinnor i Sverige under tidigmodern tid var delaktiga vid tinget och har i forskning framförallt framkommit vid ärenden rörande äktenskap och sexualitet samt arvstvister. Vad som skiljer denna studie från tidigare forskning är att domboksmaterialet från Norra Åsbo häradsrätt gällande kvinnor och genusstudier är, så vitt jag vet, outforskat. Kombinationen av det outforskade materialet, det faktum att människorna levde i en försvenskningssperiod, att människorna levde i ett krigsdrabbat område samt att de dömdes utifrån danska lagar bidrar till en ny infallsvinkel gällande kvinnor under tidigmodern tid.

1.1 Kvinnors ställning i tidigmodern tid

Nedan följer en beskrivning av den tidigare forskning som ligger till grund för undersökningen.

Marja Taussi Sjöberg har skrivit boken *Rätten och kvinnorna - Från släktmakt till statsmakt i Sverige på 1500- och 1600-talet*. Boken lyfter fram kvinnans rättsliga ställning. Författaren studerar hur förändringarna inom rättssystemet påverkade relationen mellan det regionala samhället och staten. Taussi Sjöberg är intresserad av maktrelationerna i rätten mellan statens företrädare, lokala samhällets företrädare och allmogen. Författaren studerar frågor om hur kvinnans rättsliga ställningar formulerades i lagen och hur den lokala praktiken var på häradsrättsnivå.¹ Taussi Sjöbergs undersökning visar bland annat att det fanns skillnader mellan lagstiftning och praxis för kvinnors handlingsutrymme och rättigheter. Kvinnorna var både aktivare och självständigare än vad som framkommer utifrån lagstiftningen. Hon beskriver också att 1600-talets samhälle var organiserat och att det gynnade mannen på kvinnans bekostnad när det handlade om arvsrättigheter.²

I artikeln *Hade jorden ett kön?* diskuterar Maria Sjöberg genuskonstruktionerna i det tidigmoderna Sverige. Hon studerar hushållets samhällspositioner och samhällsförändringars konsekvenser för kvinnorna. Sjöbergs analysobjekt är det tidigmoderna samhällets fördelning av jord. Hon beskriver att arbetsfördelningen hade en maktideologisk bakgrund, det vill säga att de olika ståndens uppgifter skapades utifrån den maktfördelningen som fanns i samhället. Lagarna som på flera sätt styrde kvinnornas ställning beskrev dock inte vilka arbetsuppgifter kvinnan skulle utföra. Lagarna förutsatte dock att kvinnor och barn deltog i arbete. Dessutom var människorna uppdelade i olika grupper på olika nivåer, från stånd till hushåll. Trots detta menar Sjöberg att en genusfördelning fortfarande existerade. De arbetsområden som männen hade var strikta medan kvinnornas var otydliga. Kvinnorna hade dock möjlighet att överta männens uppgifter om männen var frånvarande.³

Sjöberg tar också upp skillnaderna mellan borgare och underklass och menar att genusfrågan hängde ihop med maktförhållanden. Bilden av de sjukliga, ömtåliga och svaga kvinnorna var ett ideal som bildats utifrån den ekonomiskt tongivande borgerlighetens genuskonstruktion.

¹ Taussi Sjöberg 1996, s.10-11, 95-97

² Taussi Sjöberg 1996, s. 162-167

³ Sjöberg 1996, s. 362-372

Borgarna menade att underklasskvinnan visserligen var stark men samtidigt farlig och smittsam. Utifrån Sjöbergs perspektiv existerar två stereotypa kvinnobilder. Utifrån borgerligheternas föreställningsvärld borde underklassens kvinnor arbeta duktigt i likhet med männen. Däremot skulle underklasskvinnorna arbeta långt ifrån de salonger där de bräckliga och sysslolösa borgarkvinnorna höll till.⁴

Avhandlingen *Synd och skam - Ogifta mödrar på svensk landsbygd 1680-1800* är skriven av Marie Lindstedt Cronberg och handlar om utomäktenskaplig sexualitet i det svenska bondesamhället. Utomäktenskaplig sexualitet kunde leda till livslånga katastrofer och heder, ära, social- och ekonomisk ställning kunde raseras.⁵ I Lindstedt Cronbergs studie framkommer det bland annat att kvinnorna rörde sig fritt i sin närmiljö och slöt själva avtal om anställningar och disponerade sina inkomster. Även då sexualmoralen var sträng vilade kvinnans sexuella kontroll på henne själv. Den kvinnliga sexualiteten var sammankopplad till hennes ära och var i första hand individuell. Förlorade en ogift kvinna sin ära blev det inte familjen och släktens problem utan var i första hand personligt och hon fick försvara sig själv vid tinget. Det vanligaste horebrottet var mellan en gift man och en ogift kvinna eller med en soldathustru då hennes man var i fält och hans öde var ovisst. Horebrotten blev mestadels offentliga genom att kvinnan blivit gravid och frågor om barnets fader började ställas.⁶

Maria Sjöberg har skrivit artikeln *Kvinnans sociala underordning - en problematisk historia*. I artikeln belyser hon kvinnans roll och möjligheter i äktenskap och arv i 1600-talets Sverige då kvinnan var underordnad mannen. Hon menar att de tankar som tas upp angående äktenskap inte endast gällde i Sverige utan var vanligt förekommande i feodala samhällen. För att en kvinna skulle få ingå äktenskap med en man behövde kvinnan, till skillnad från mannen, giftomannens samtycke. Äktenskapet var inte en privat angelägenhet utan en samhällsfråga. Under tidigmodern tid hade arvsföljden en betydande roll beträffande äktenskapet. Denna roll sammanlänkade släkter men även släkter mellan de olika klasstillhörigheterna.⁷

Sjöberg diskuterar nyare forskning där kvinnan, som enligt lagen är formellt underordnad mannen, samtidigt kan arbeta och leva under någorlunda skapliga förhållanden. Underordningen är däremot inte detsamma som förtryck och lidande. Med underordnad

⁴ Sjöberg 1996, s. 391

⁵ Lindstedt Cronberg 1997, s. 11-14

⁶ Lindstedt Cronbergs. 285-288

⁷ Sjöberg 1997a, s. 165, 185

menas här att kvinnans maktutövning och verksamhetsområde var avgränsat i jämförelse med mannens. Kvinnans rättighet skapades utifrån den man som stod henne närmast. När det gällde änkor hade de liknande rättigheter som männen och gällde för både bondhustrur och drottningar. Utifrån lagen kan detta definieras som att kvinnan bytte genus och blev rättsligt sett nästan en fullvärdig man.⁸

Det var giftomannen som gjorde upp om arvsordningen i kommande äktenskap, det vill säga mellan fadern och hennes blivande make. I samband med att en kvinna ingick äktenskap med en man övergick målsmanskapet från hennes far till hennes make och genom denna övergång var det nu makens ansvar att ta hand om henne. Om maken däremot avled tog hustrun över flera av mannens befogenheter. Hon ansvarade då bland annat för att ta hand om de omyndiga barnens egendom. Detta ansvar behöll kvinnan dock endast så länge hon inte gifte om sig. Kvinnan fick däremot inte rättigheten att vara sina barns målsman och giftoman. För barn, oäkta eller äkta, var det mannens erkännande som var avgörande. Ett erkännande av ett barn kunde då bara ske på faderns initiativ och kvinnan var i detta fall underordnad mannen. Däremot såg lagen hårt på horsbrott oavsett om det begåtts av en kvinna eller man och om utomäktenskaplig sexualitet bidrog till att ett barn blev till gick det ut över barnet. De barn som föddes i hordom hade inte rätt till något arv.⁹

Gudrun Andersson kritiserar Maria Sjöbergs studie *Hade jorden ett kön?* Hon menar att Sjöberg tar kvinnans underordning för given. Frågor om varför eller om kvinnan var underordnad är inte relevant utan Sjöberg är mer intresserad av att undersöka hur underordningen har bevarats i olika samhällen under olika tidsperioder. Andersson menar att Sjöbergs tankar om att kvinnan är underordnad är en ”ofruktbar väg att närma sig vetenskapen”.¹⁰ Sjöberg studerar makten genom underordning vilket Andersson anser vara problematiskt och anser att det är mer intressant att diskutera underordningens omfattning.¹¹

Tingets kvinnor och män - Genus som norm och strategi under 1600- och 1700-talet är en avhandling av Gudrun Andersson. Hon undersöker vad det innebar att vara kvinna respektive man under den nämnda tidsperioden och hur människorna såg på kvinnligt och manligt. Syftet med studien är att kartlägga och analysera det tidigmoderna samhällets genuskonstruktioner

⁸ Sjöberg 1997a, s. 166-168

⁹ Sjöberg 1997a, s. 172-174

¹⁰ Andersson 1997, s. 452

¹¹ Andersson 1997, s. 452

utifrån rådande normsystem och rättslig praxis då dessa hade en betydelsefull roll i bevarandet av den sociala ordningen. Avhandlingen bygger på material från Askers härad i Närke.¹²

Anderssons forskning visar att kvinnor framförallt agerade i ärenden angående den sociala sfären. Inom ärenden rörande överlåtelse av egendom, jordköp och arv utgjorde kvinnorna en stor andel av deras aktionsmönster. Det framkommer också att målsmannaskapet användes frekvent, i synnerhet för att förstärka den underordnade kvinnan. Under den undersökta perioden framkom det också att rättens attityd gentemot kvinnan hårdnade vilket Andersson förknippar med att brottskategorin *mökränkt* försvann och ersattes med *lönskaläge*. Skillnaderna var här att mannen tidigare hade det största ansvaret vid utomäktenskaplig sexualitet men vid införandet av den nya kategorin delades ansvaret upp mellan kvinnan och mannen. Det framkommer att männen oftast var ansvariga vid fysiska brott. Om en kvinna skulle framträda med ett bråkigt beteende kunde hon få svårigheter i att ingå äktenskap på grund av att hon bröt mot det kvinnliga lydnadsidealet. Andersson hävdar att det inte fanns en tydlig uppfattning att kvinnan var underordnad mannen i allmänhet eller i ekonomiska ärenden.¹³

Malin Lennartssons avhandling *I säng och säte* bygger på relationer mellan kvinnor och män i Småland under 1600-talets senare del. Lennartsson analyserar ärenden om trolovning, skilsmässor, lägersmål och hor. I avhandlingen studeras de uppfattningar som fanns om kärlek, sexualitet och äktenskap samt kvinnornas rättigheter i förhållande till mannens och hon utgår från Växjös domkapitel. I forskningen har Lennartsson kommit fram till att synen på äktenskap ändrades från 1600-talets mitt till 1600-talets slut. Under 1650-talet kunde både mannen och kvinnan upplösa äktenskap. Den som bröt äktenskapet fick böter samt restriktioner inför framtida förhållanden. Under denna tid sågs trolovningar genom att paret på något sätt lovade varandra äktenskap. Under 1690-talet fick kvinnan färre rättigheter gällande äktenskapet. I slutet av 1600-talet ansågs den besovna kvinnan inte längre som mökränkt, vilket hon gjort tidigare. Nu fick kvinnan samma straffrättsliga ansvar som mannen. Män och kvinnor behandlades lika angående sexualitet och äktenskap. Kvinnor fick inte längre ersättning för det förhållandet som inte lett till äktenskap utan fick nu själva böta. Det var vanligt att gravida och nyförlösta kvinnor vände sig mot domkapitlet för att få rätt till

¹² Andersson 1998, s. 13-16

¹³ Andersson 1998, s. 293-302

äktenskap men fick inte detta godkänt.¹⁴

Antologin *People meet the law* belyser att den största skillnaden mellan kvinnor och män var att kvinnorna, med undantag för änkor, var omyndiga och hade en målsman. Trots detta hindrade inte lagen kvinnorna från att föra sin egen talan vid tinget. Studier från Danmark visar att det under åren 1549 till 1565 och 1612 till 1629 var vanligt att kvinnor förde sin talan vid tinget utan någon målsman men att detta sedan blev mer ovanligt i slutet på 1600-talet. Antologin visade också på att det fanns skillnader från stadsbygd och landsbygd då kvinnorna i städerna i särskilda fall använde sig av en advokat.¹⁵

I Solveig Fagerlunds studie i antologin *Da Østdanmark blev Sydsverige* behandlas detaljhandeln över Öresund, främst mellan Helsingborg och Helsingör. Studien bygger på första perioden efter Roskildefreden och studeras ur ett kvinnoperspektiv. Fagerlunds studie visar att handelsförbindelsen mellan Helsingborg och Helsingör var även under försvenskningensperioden en betydande del i de handelsnätverk där kvinnorna spelade en betydande roll. Studien berör ett flertal ärenden där kvinnor gjort affärer på en sida av sundet och i sin tur fraktat varorna till den andra sidan.¹⁶

1.2 Syfte och frågeställningar

Som nämnt ovan finns det ett brett utbud av tidigare forskning som behandlar kvinnor under 1600-talet. Denna studie blir däremot intressant eftersom forskning inte tidigare har berört kvinnors vardagssysslor i gränsområdet mellan Skåne och Sverige. Dessutom, som nämnt ovan, genomgick Norra Åsbo en försvenskningensperiod under den valda tidsperioden och skånska kriget hade även utspelat sig åren innan vilket kan ha påverkat människorna och de ämnen som togs upp vid tinget eftersom männen kan ha försvunnit eller avlidit under kriget vilket i sin tur kunde ge kvinnan större utrymme vid tinget och i hemmet. Det är kvinnorna som står i centrum i studien men det är trots detta betydelsefullt att studera kvinnorna i förhållande till männen för att förstå kvinnornas vardagssysslor och deras framställning vid tinget.

¹⁴ Lennartsson 1999, s. 334-337

¹⁵ Sogner et.al. 2000, s. 171

¹⁶ Fagerlund 2003, s. 81- 89

Syftet med studien är att studera kvinnor utifrån Norra Åsbo häradsrätts dombok under åren 1680 och 1681 och undersöka i vilka situationer som kvinnor förekom vid tinget. Förutom ärenden rörande arv, handel, brott, äktenskap, sexualitet samt relationen mellan kvinnor och män är tanken att studien även ska beröra och kartlägga mer vardagliga händelser i den tidigmoderna kvinnans liv samt studera hur ärenden vid tinget som berörde kvinnan fördelades mellan könen. Studien bygger på följande frågeställningar:

- Inom vilka ärenden omnämns kvinnorna och hur framställs de i Norra Åsbo häradsrätts dombok?

1.3 Material och metod

Huvudmaterialet i studien är domboken från Norra Åsbo häradsrätt och gäller åren 1680 och 1681. I studien är det betydande med en inblick i tinget under tidigmodern tid samt att veta vem eller vilka som står bakom de skrivna texterna i domboken. Eftersom allmogen inte har lämnat brev och beskrivningar om sina liv efter sig är det vid studier av deras vardagliga liv, i synnerhet kvinnornas, domboken som kan ge oss en inblick i och förståelse av det. Kvinnorna var sällan delaktiga under sockenstämmorna men kunde däremot, trots sin omyndighet, föra sin egen talan vid tinget och stå till svars för sina brott och anklagelser. Bakom domböckerna fanns en skrivare och det var han som formulerar meningarna. Det var också skrivarens värderingar som präglade texterna. En problematik som uppstår då vi studerar domböckerna är att det ofta inte framgår vem som har skrivit texterna och om personens värderingar utgår från de högre eller lägre stånden och utifrån det har vinklat texterna samt uppfattat händelserna på ett visst sätt.¹⁷

Rättsprotokollen från 1600-talet skrevs av professionella skrivare. De är inte ordagrant nerskrivna men ska däremot ses som ett resultat mellan en muntlig och en skriftlig källa. Domböcker är ett resultat av ord, uttryck och berättelser som sammanställts och ska betraktas som delar av människors gemensamma upplevelser. Genom att studera domböcker kan vi få en inblick i människornas föreställningsvärld utifrån både ett individ- och grupperspektiv och inte enbart ett resultat utifrån samhällselitens perspektiv.¹⁸

¹⁷ Lindstedt Cronberg 1997, s. 37- 41

¹⁸ Lerbom 2013, s. 179-180

Först görs en genomgång av domboken för att studera de ärenden som berör kvinnor. Utifrån de utvalda ärendena kartläggs sedan kvinnornas framställning i domboken, på vilket sätt de nämns (hustru, änka, piga, dotter, kvinna, fru, jungfru, svärdotter), vilka uppgifter de utövar samt vem som för kvinnans talan vid tinget och om kvinnorna framkommer på andra sätt genom till exempel att vittna. Däremot kan det uppstå problem med att definiera kvinnors civilstånd, i synnerhet *hustru*. *Hustru* används framförallt då en kvinna är gift och mannen lever men även änkor gå under titeln *hustru*. Det kan därför vara så att ärenden i domboken som omnämner hustru likaväl kan vara en änka.¹⁹

Genom att studera domboken med hjälp av datorn började granskningen av de valda kvinnliga titlarna göras med hjälp av den sökhjälp som går att använda när det valda dokumentet finns som PDF-fil. Denna metod var effektiv och visade enkelt vilka ärenden som berörde kvinnor på olika sätt. Efter att ha använt sökfunktionen genom hela domboken gick jag djupare in i varje ärende som omnämnde kvinnor för att se hur de omnämns och vilka sysslor de framkom att kvinnorna utförde. Vidare valdes notiser som visade kvinnornas sysslor i vardagslivet och deras roll vid tinget ut som redovisas senare i studien. Därefter gick jag mer noggrant in på ärenden genom att välja ut passande kategorier i dombokens register och valde ut några kategorier som jag ansåg kunde vara intressanta för studien samt användbara vid en jämförelse med framförallt Gudrun Anderssons avhandling *Tingets kvinnor och män* och.

För att göra en analys av det utvalda materialet utgår studien från ett genusperspektiv där kvinnans framställning i domboken studeras i förhållande till mannen. Studiens teoretiska perspektiv används också för att kunna kartlägga om motsatser mellan manligt och kvinnligt förekommer samt om domboken visar på skillnader inom den privata och offentliga sfären för kvinnorna. Vidare kommer en kvantitativ sammanställning göras av det utvalda materialet i form av två tabeller som tydliggör inom vilka ärenden som kvinnor omnämns vid tinget samt på vilket sätt de omnämns i de olika notiserna.

1.4 Teoretiskt perspektiv

I studien studeras kvinnan utifrån ett genusperspektiv. Under tidigmodern tid var mannen den som representerade hushållet och agerade som hustruns målsman. Vi pratar ofta om att

¹⁹ Andersson 1998, s. 236

kvinnan var underordnad mannen under 1600-talet och även forskning belyser att så var fallet. Enligt lagen var kvinnor underordnade männen. Inom ämnet har det varit mest förekommande att undersöka könsarbetsfördelning utifrån politisk historia och utifrån särskilda yrkesgrupper. Även om det är ett genusperspektiv som studeras är det vanligast att kvinnan står i fokus. Studier har visat att kvinnors situation inom flera områden varit sämre än männens och där igenom bygger forskningen ofta på att förklara kvinnans lägre status i samhället.²⁰ Genushistoriens fokus ligger på relationerna mellan könen och berör inte endast frågor rörande äktenskap och sexualitet. Genushistorien fokuserar i huvudsak på utomäktenskap och sexualitet, sociala relationer och politiska institutioner.²¹

Yvonne Hirdmans genusteori bygger på att studera genus som ett system av både sociala och kulturella processer och leder i sin tur till att forma föreställningar och förväntningar för hur män och kvinnor ska handla och bete sig. Genussystemet är en ordningsstruktur av kön och dess grundläggande ordning är förutsättningen för andra sociala ordningar. Denna ordning har lagt grunden för de sociala, ekonomiska och politiska ordningarna. Hirdman menar att genussystemet är konstruerat på två logiker. Den ena logiken som hon lyfter fram är dikotomier vilket innebär att manligt och kvinnligt är två olika saker och vanligtvis varandras motsatser och bör inte blandas. Med detta menas att vissa egenskaper och arbetsuppgifter uppfattas som kvinnliga och andra som manliga. Hirdmans andra logik bygger på hierarki. Hon menar att det som kännetecknar manligt har en högre status än det som kännetecknar kvinnligt. Det vill säga att hierarkin består av att mannen är normen och att det är männen som är det normala och allmängiltiga. Genuskontraktet bygger på olika strukturer i samhället och skapas på gruppnivå. Däremot betyder det inte att alla män har en högre status än kvinnor utan även en kvinna kan ha en hög status och en man kan sakna status.²²

Hirdmans genussystem kopplar könen till sysslor, platser och egenskaper och inom dessa egenskaper ses manligt och kvinnligt som motsatser. Till exempel framställs mannen som kraftfull medan kvinnan beskrivs som svag. Det biologiska könet är medfött men det är de kulturella och sociala förhållandena som formar oss människor vilket Hirdman benämner som genuskontraktet. Genuskontraktet "ärvs" från generation till generation och bygger på att mannen introducerar söner och kvinnan introducerar döttrar vilket leder till att

²⁰ Andersson 1998, s. 13-16

²¹ Tosh 2011, s. 288

²² Hirdman 2004, s. 116- 130

genussystemet upprätthålls. De isärhållande som genussystemet visar på bygger på att olikheterna mellan könen framhävs och att likheterna försvagas. Skillnaderna försvagas exempelvis när kvinnan tar över traditionellt manliga uppgifter och genom detta förändras den hierarki där mannen utgjort normen.²³

Lindstedt Cronberg diskuterar det patriarkalsamhälle som var under 1600-talet. Hon menar att kvinnan var underordnad mannen men samtidigt var kvinnorna underordnade varandra. En gift kvinna var betydligt högre rankad än en ogift kvinna eller tjänstepiga. I kyrkan hade den gifta havande kvinnan fina kläder och intog den främsta platsen i kyrkan medan den ogifta havande kvinnan omgavs av skammens attribut och fick placeringen på horpallen och kunde i vissa fall bära en utmärkande huvudbonad. För att förstå kvinnans roll i tidigmodern tid är det därför viktigt att både studera helheten och delarna. Studeras endast ogifta kvinnor och tjänstepigor framstår kvinnan som lågt värderad och därför blir det betydelsefullt i en genusstudie att undersöka kvinnorna både som en kollektiv grupp och som individer eller som mindre grupper utifrån tillhörighet.²⁴

En aspekt som skiljer sig från det normativa genussamhället är änkornas rättigheter. Som änka övertog kvinnan mannens ansvar. Sjöberg menar dock att detta är en tolkningsfråga och att det som kan bedömas är effekten. Änkan genomgick ett genusbyte i samband med sin makes död och egendomarna hölls kvar inom släkten. Däremot fanns det tydliga skillnader när det gällde klasstillhörighet. Så länge änkan var kvar i änketillståndet ändrades inte jordnaturen men om en adelsänka gifte om sig med en skattebonde övergick hennes jord till skattejord.²⁵

Det kan framkomma skillnader beroende på om vi studerar kvinnligt och manligt utifrån deras privata liv eller deras offentliga liv. Hemma på gården kunde kvinnans sysslor vara närbesläktade med mannens eller att de rent av utförde samma sysslor och skillnaderna behöver inte var speciellt frekventa. Däremot kan det vid tinget vara till kvinnans fördel att använda en man som för hennes talan då mannen ses som starkare och har mer makt än kvinnan.

²³ Hirdman 2004, s. 118- 128

²⁴ Lindstedt Cronberg 1997, s. 32-36

²⁵ Sjöberg 1996, s. 374

2. Bakgrund

I följande kapitel presenteras kortfattad historisk bakgrundsfakta om Skåne under 1600-talet och Skånes övergång från danskt till svenskt. Kapitlet innehåller också en genomgång av studiens utvalda område Norra Åsbo. Slutligen finns en sammanfattning av de danska lagar som är relevanta för studiens ämne.

2.1 Skåne under 1600-talet

Skånelandskapen; Skåne, Blekinge och Halland låg under 1600-talets första hälft under danskt styre. Under 1600-talet var maktstriderna det centrala i krigföringen i Europa, inte minst mellan Danmark-Norge och Sverige. En betydelsefull del i maktkampen mellan länderna var handel runt Östersjön. Då Finland tillhörde Sverige fruktade danskarna att Sverige skulle få ett större inflytande i Rysslandshandeln vilket i sin tur skulle påverka och minska intäkterna av Öresundstullen. Under tiden som Sverige var upptaget i krig på andra sidan av Öresund kunde Danmark förstärka flottan och utveckla sitt land.²⁶

Den danska kungen Christian den IV hade i slutet av 1630-talet genomfört en höjning av Öresundstullen som ett motstånd mot Sveriges expansion av Östersjöområdet. Kampen om handeln i Östersjön bidrog till en ny väpnad konflikt mellan Danmark och Sverige år 1643. I samband med freden i Brömsebro i augusti 1645, vilken var till fördel för Sverige, blev Danmark-Norge tvungna att avstå Härjedalen, Jämtland, Gotland och Ösel. Dessutom övertog Sverige Halland i pant på trettio år. Däremot var Sverige tvunget att avstå Skåne och Blekinge. Vidare fortsatte konflikterna efter freden då danskarna självklart inte var nöjda över sina förluster och kort därefter förklarade Danmark krig mot Sverige. Genom Sveriges starka militär kunde Karl X Gustav inta Själland vilket i sin tur ledde till att Danmark förlorade kriget och ett fredskontrakt skrevs vid freden i Roskilde 1658. I samband med fredskontraktet övertog Sverige Skånelandskapen.²⁷

Skånska kriget ägde rum mellan åren 1675-1679 och var ett av Danmarks försök att återta Skånelandskapen och återigen få en ökad makt i området. Under kriget var den svenska armén underlägsen den danska men kunde genom övertagandet av både Kristianstad och

²⁶ Kristiansson 2008, s. 120-123

²⁷ Rystad 2005, s. 16-18

Landskrona fortsätta att behålla de skånska landskapen. Slutligen sker freden i Lund under september 1679. Skånska kriget blev genom dess många strider det våldsammaste kriget under 1600-talet i Norden.²⁸

År 1680, efter att Karl XI hade gjort sig enväldig genomfördes en formell frivillig övergång till svenska lagar, kyrkoordning och privilegier. Först 1683 var Skånelandskapen statsrättsligt inkorporerade med det svenska kungariket.²⁹

2.2 Norra Åsbo härad

Under den danska senmedeltiden och 1500-talet fanns det ett flertal län i olika storlekar i Skåne. Dessa områden kunde vara län, slottslän eller kronans län. De mindre länen kunde från kungamakten tilldelas en länsinnehavare och de större länen kunde innefatta flera härader. Norra Åsbo låg under Helsingborgs län. Enligt Krabbes jordebok från 1523 betalade bönderna i Norra Åsbo skatt till kronan uppdelat på tre tredjedelar, så kallat tredingar. I jordeboken nämns även ett fjärde område i Norra Åsbo och betecknades som ett särskilt kronolän. Området bestod av drygt 30 gårdar och låg i det

Figur 1: Karta över Skånes häradersrätter.
Källa: <http://skanskagillet.se>

vi senare känner till som Örkelljunga och Fagerhults socknarna inklusive några gårdar i Perstorp.³⁰ Överlag tillhörde gårdarna runt Örkelljunga, Rya och Fagerhult kronan medan de adliga besittningarna var mindre. I alla tre socknarna fanns också självägande bönder.³¹ Av de 89 gårdar som var belägna i Norra Åsbo härad låg under mitten av 1600-talet 65 stycken under kronan, 13 stycken var självägda och 10 av gårdarna låg under adeln. En gård i Rya låg fortfarande kvar under kyrkan. Norra Åsbo härad bestod av stora variationer av jord och natur. I södra delarna av området fanns stora jordägare, exempelvis Herrevadsklostret som drogs in till kronan efter reformationen.³²

²⁸ Isacson 2000, s. 101-110

²⁹ Gustafsson 2003, s. 7

³⁰ Skansjö 2008, s. 37-38

³¹ Kristiansson 2008, s. 158

³² Knarrström & Larsson 2008, s. 61

Nordvästra Skåne var under 1500-talet och 1600-talet ett betydelsefullt område för nätverkande. Kronans intresse för området utgick framförallt från slottet i Helsingborg och med dess länsmän. Det fanns utrymme för hög självständighet för lokalsamhället men länen styrdes av adliga länsmän som hade flera ämbetsmän under sig som fick ansvar för bland annat administration, lagar, ordning och försvar.³³

I detta område levde till störst del bönder under 1600-talet. Dessutom var detta ett område där många snapphanar härjade. Efter erövrandet av Skånelandskapen arbetade Sverige långsamt med att omvandla de gamla danska områdena till svenska. Till en början fortsatte den danska kyrkoordningen att gälla och skåningarna dömdes inom rättsväsendet i många år efter dansk lag och rätt. Däremot förändrades tullar vid utförsel av varor och proviant till Danmark. Även tullavgiften på export till länder som Tyskland blev betydligt högre än tidigare.³⁴

Under tidigmodern tid var det bearbetning av skogens råvaror och järnindustri som var den största ekonomiska källan i Norra Åsbo och åkerbruket fick mindre betydelse. Det ekonomiska nätverket runt Öresund gjorde att människorna i Örkelljungabygden hade stora kontaktytor och rörde sig mycket i området runt sundet. Genom järnproduktionen och genom att Danmark förlorade Halland var Örkelljungabygden och dess tillgångar betydelsefulla för den danska kronan.³⁵

2.3 Dansk lag och rätt

I Danmark var det samma domstol som dömde både brottsmål och tvistemål. På landsbygden fanns det två sorters domstolar; häradsrätt och birketing. Om böndernas gårdar tillhörde en markägare kunde de inom det distriktet utse en fogde som hade ansvaret över att bland annat samla in böter. Det blev år 1551 obligatoriskt för domstolarna att föra domböcker och därför är det i synnerhet efter denna lag som vi kan se hur det danska rättssystemet var uppbyggt.³⁶

Försoning mellan parterna och myndigheterna var ett av de ansenligaste sätten att hantera konflikter på. Dessutom var böter och bosättningar mellan de tvistande parterna av stor betydelse. Det betydde att den hårda lagstiftningen och de stränga straffen som människorna

³³ Knarrström & Larsson 2008, s. 38,

³⁴ Kristiansson 2008, s. 151-152, 155

³⁵ Knarrström & Larsson 2008, s. 49-53

³⁶ Tamm et.al 2000, s. 40

kunde få under tidigmodern tid i Norden framkallade rädslor och socialt lidande. Däremot kan vi se att rättspraxis huvudsakligen använde sig av traditionella former av avveckling och lindring av straff och böter. Människorna ville lösa konflikter på ett harmoniskt sätt.³⁷

Enligt lag fick kvinnorna föra sin egen talan i rätten. Det var däremot ovanligt eftersom den allmänna uppfattningen var att kvinnor inte vara kapabla till det. Därför hade oftast kvinnorna målsmän som förde deras talan på tingen. Kvinnor och män var dock likvärdiga när det handlade om att vittna. Kvinnor hade rätt att representera hemmet i rätten enligt lagen men detta var vanligare bland kvinnorna från städerna än landsbygden.³⁸

I slutet av 1500-talet var de vanligaste brotten som togs upp vid tinget mindre våldsbrott. Andra ärenden som var vanligt förekommande vid tinget var ärekränkning, förtal och misshandel. Under 1600-talet ändrades detta och tinget användes i första hand som en arena där människorna kunde lösa sina egna personliga motsättningar. Ärende rörande pengar, skulder och fastighetsgränser blev allt vanligare.³⁹

När ett par gifte sig skapades deras hem av mark från både kvinnan och mannens släkt. Om sedan äktenskapet inte medförde några problem återgick kvinnans mark till hennes familj. Mannen hade inte någon rätt att sälja kvinnans mark utan hennes tillstånd.⁴⁰

Christian IV införde år 1617 ett påbud angående lösaktigt levande. Lagen sa bland annat att en man fick betala 12 riksdaler och en kvinna fick betala 6 riksdaler för hor. För båda gällde offentlig botgöring. Förutom böter var mannen tvungen att ge kvinnan ekonomisk kompensation som kunde variera från fall till fall. En kvinna som inte uppgav barnets far blev först piskad och sedan förvisad.⁴¹

I samband med att sexuallagarna blev strängare blev det vanligare att kvinnor ställdes inför rätta. Från och med år 1635 var det dödsstraff för att föda ett barn i hemlighet.

³⁷ Eyvind & Österberg. 2000, s. 159

³⁸ Sogner et.al. 2000, s. 167, 171-174

³⁹ Österberg et.al. 2000, s. 256-257

⁴⁰ Sogner et.al.2000, s. 168-170

⁴¹ Sogner et.al. 2000, s. 185- 186

3. Kvinnorna i Norra Åsbo härads dombok 1680-1681

I följande kapitel kommer undersökningen av domboken från Norra Åsbo häradsrätt att presenteras. Det är huvudsakligen utdrag om kvinnan i ärenden angående äktenskap och trolovning, lägersmål⁴², arv, ekonomiska- och affärstvister, stöld, inbrott och ärekränkning samt kvinnan som brottsoffer som redovisas.

3.1 Ärendestruktur

Utifrån dombokens register har jag valt ut och studerat kategorierna som omnämns som: Arv (kvarlåtenskapsärenden/arvsutredningar och arvskifte/arvstvister), äktenskap- och trolovningstvister (utredning av släkt och börd, befrielse från trolovning och intyg om dödsfall), ekonomiska- och affärstvister (tvister, försäljning, värdering, lagfart och pantsättning), våld och stöld (osämja, överfall och slagsmål, falsk tillvitelse, ärekränkning, stöld, inbrott, försvunna brev och dokument) och sedlighetsbrott (lägersmål). Utifrån dessa kategorier i domboken har jag utformat sju kategorier i tabellerna: arv, trolovning, lägersmål, ekonomi- och affärstvister, stöld och inbrott, fysiskt våld samt ärekränkning.

Det är män som i störst utsträckning förekommer i domboken. Det var oftast mannen som förde talan för sin hustru vid tinget men även kvinnor kunde föra sin egen talan i ärenden rörande sig själv. Hade kvinnan ingen make fanns det vanligtvis en målsman som kunde föra hennes talan. Det som var vanligast vid tinget angående kvinnor var tvister gällande ekonomi- och affärstvister samt arv och stöld. Under åren 1680 och 1681 gällde 59 ärenden i domboken ekonomi- och affärstvister och i 28 av dessa framkommer kvinnor. 20 ärenden rörde arvstvister varav 15 gällde kvinnor. Vidare omnämns kvinnor i 14 av 27 ärenden gällande stöld och inbrott, i 6 av 6 ärenden gällande lägersmål, i 2 av 2 ärenden gällande trolovning och i 2 av 3 ärenden gällande fysiskt våld. Dessutom förekommer kvinnor i 2 av 2 ärenden gällande ärekränkning.

I tabell 1 visas det totala antalet av notiser inom respektive kategori som valts ut. Den visar hur många ärenden som omnämner män, hur många ärenden som omnämner kvinnor samt det totala antalet ärenden som studerats i respektive kategori.

⁴² Lägersmål: sexuellt umgänge mellan en man och kvinna som inte var gifta med varandra.

Tabell 1:

Ärenden	Kvinnor omnämns	Män omnämns	Totalt antal
Arv	15	20	20
Trolovning	2	2	2
Lägersmål	6	6	6
Ekonomiska- & affärstvister	28	59	59
Stöld & inbrott	14	27	27
Fysiskt våld	1	3	3
Ärekränkning	2	2	2

Källa: Norra Åsbo häradsrätt 1680–1681

3.2 Kvinnornas roller vid tinget

I studien av Norra Åsbo dombok från åren 1680 och 1681 har kvinnor förekommit vid ett flertal notiser. Kvinnorna hade både en större betydande roll i notiserna men kunde också endas omnämnas vid titel eller namn i männens berättelser eller förklaringar av händelseförloppen i ärendena. Kvinnorna förekom som käreande, svarande, vittne samt endast omnämnda. I de fall där kvinnor endast var omnämnda och inte hade någon framträdande roll kunde de ändå ha en roll i händelseförloppet. I något ärende hade kvinnan som var berörd avlidit och kunde inte delta vid tinget vilket i sin tur gjorde att det var män som deltog vid tinget och att kvinnor i dessa ärenden ofta inte hade någon avgörande eller betydande roll.

Kvinnorna använde sig i störst utsträckning av en målsman vid de ärenden som de var kallade till tinget. Andersson förklarar detta genom den hierarki som fanns. Den som företrädde stod högre i hierarkin än den målsägande eller svarande kvinnan och kvinnan hamnade då i en underordnad position. Företrädaren för ärendet ingick ofta i familjen. Föräldrar förde barnens ärende och mannen förde sina hustrurs talan. Det fanns därför också i flera fall en hierarki som byggde på ålderskillnaderna i familjen. Föräldrarna förde sina barns talan men om däremot kvinnan till exempel blev änka kunde det vara till hennes fördel att be sin son vara hennes företrädare.⁴³

⁴³ Andersson 1998, s. 106-107

Tabell 2 visar kvinnornas delaktighet vid ärendena som togs upp vid tinget. För att få en tydlig bild över kvinnornas roll vid tinget har deras delaktighet i ärendena delats upp i 6 kategorier: *Kvinna för sin talan som kärande*, *Målsman för kvinnans talan som kärande*, *Kvinna för sin talan som svarande*, *Målsman för kvinnans talan som svarande*, *Kvinna vittnar* och *Kvinna omnämns*. På grund av att ett ärende kan omnämna kvinnor på flera sätt till exempel att kvinnan både omnämns och att en man för kvinnans talan stämmer inte siffrorna i tabell 2 ihop med tabell 1. Inom arvstvister omnämns kvinnorna i tabell 1 i 15 fall men i tabell 2 visas kvinnornas roll uppdelat i fyra av de sex kategorierna som finns med i tabellen. Det betyder därför att ett ärende i tabell 2 kan beröra flera sätt för hur kvinnor omnämns. Det som framkommer i studien är att kvinnor i de flesta ärenden endast *omnämns* vilket framförallt visas i ärenden gällande ekonomi och affärer, arv, stöld och inbrott.

Tabell 2:

Ärenden	Kvinna för sin talan som kärande	Målsman för kvinnans talan som kärande	Kvinna för sin talan som svarande	Målsman för kvinnans talan som svarande	Kvinna vittnar	Kvinna omnämns	Antal notiser där kvinnor förekommer
Arv	0	6	0	4	1	8	15
Trolovning	0	1	0	0	0	0	1
Lägersmål	0	0	5	0	0	1	6
Ekonomi- och affärstvister	3	2	8	3	1	12	28
Stöld & inbrott	0	1	6	0	5	5	14
Fysiskt våld	1	0	0	0	0	0	1
Ärekränkning	1	0	0	0	0	1	2

Källa: Norra Åsbo häradsrätt 1680–1681

Slutligen har en sammanställning gjorts av ärenden gällande kvinnor som var kärande, svarande, vittne eller endast omnämnda. Denna sammanställning berör inte vem det är som är målsägande vid tinget utan är utformad för att tydligare kunna jämföras med Gudrun Anderssons studie av Askers härad i Närke. Anderssons avhandling är uppdelat i tre tidsperioder och den utvalda perioden som används som jämförelse i denna studie är den som berör åren 1681-1685.

Tabell 3:

Ärenden	Kvinna är kärke	Kvinna är svarande	Kvinna vittnar	Kvinna omnämns	Antal notiser där kvinnor förekommer
Arv	6	4	1	8	15
Trolovning	0	1	0	0	1
Lägersmål	0	5	0	1	6
Ekonomi- och affärsvister	5	11	1	12	28
Stöld & inbrott	1	6	5	5	14
Fysiskt våld	1	0	0	0	1
Ärekränkning	1	0	0	1	2

Källa: Norra Åsbo häradsrätt 1680–1681

Nedan följer ett flertal utdrag ur Norra Åsbo härads dombok som kopplats samman med den tidigare forskning som använts i studien.

3.3 Arvsmål

Under åren 1680 och 1681 förekommer 20 stycken arvsvister i Norra Åsbos dombok. Av dessa 20 omnämns kvinnorna i 15 ärenden. Den viktigaste utgångspunkten till välstånd och förmögenhet har enligt Gudrun Anderssons forskning länge varit arv. Ett dödsfall bidrog alltid till en omfördelning av egendomar. Även testamenten användes som ett sätt att förbestämma arvet.⁴⁴ I likhet med Anderssons forskning berör arvsärendena i Norra Åsbos dombok tvister som uppkom i samband med arvsfördelningar.

Det fanns under 1600-talet lagar som bestämde arvsfördelningen men dessa kunde inte alltid användas. Andersson menar att det berodde på var i livscykeln arvtagaren befann sig. Dessutom var det en stor del av befolkningen som aldrig ingick äktenskap samt att det inte var alla äktenskap som producerade manliga arvingar. Det var dessutom mer lämpligt att överlåta arvet till dottern i familjen om hon var gift i de fall där sönerna var omyndiga. Vanligtvis förvaltades arvet av den efterlevande maken.⁴⁵

⁴⁴ Andersson 1998, s. 249

⁴⁵ Andersson 1998, s. 250

I Anderssons forskning av Askers härad framkommer det att det skedde en fördubbling av arvstvister från 1600-talets mitt till 1600-talets slut. Hon menar att människorna tidigare löste sina konflikter på ett mindre formaliserat sätt. Anderssons avhandling visar att män förekom i större utsträckning än kvinnor när det gäller arvstvister. Till skillnad från Anderssons undersökning, som visar att kvinnan oftast var svarande, är det i denna studie vanligare att kvinnan är kärande. Däremot är siffrorna i båda studierna relativt lika. I denna studie har vi 6 kärande kvinnor och 4 svarande kvinnor. I Anderssons studie har vi 5 kärande kvinnor och 6 svarande kvinnor.⁴⁶

Två män var i tinget och hävdade sina fruars arvsrätt efter föräldrarnas gård som en annan man bodde i: ”för hwiss arfwelåt, som våre hustruer är Arfweligen tilfaldne, efter deras Sahl föräldre utj Thoerup gårdh som Nils Pederson påbor effter Skifte brefwetz förmälding”.⁴⁷

Änkan Johanna i Östra Ljungby hade inte möjlighet att ta hand om sin åttaåriga dotterson och önskade att han skulle få en förmyndare så pojken skulle slippa gå omkring och tigga. I ärendet beskrivs det att kvinnan hade det svårt att försörja sig själv:

Huru myket hannes lille dotterson Bengt Bosson i bolestadh Vngefär 8 åhr gammal bör hafwa till oppehälle i denna swåra tijden af sitt godtz som förmynderen Boo Jönson i Kiälna hafwer inne hoos sigh på dät, dät lilla barnet ike skall nödgas till at gå omkring och tigge[...]Effter förmynderen har wijst barnet från sigh till Enkan och Enken Johanna har lijtet nog at försörja sig siälf med, eftersom hennas goda är mästadeelen bortkommit i kriget.⁴⁸

I notisen hade änkan inte möjlighet att ta hand om sin dotterson eftersom hon efter kriget inte hade mycket kvar och kunde knappt försörja sig själv och önskade därför en förmyndare till pojken som däremot avvisade honom. Detta visar att änkor efter kriget kunde få ett svårt och fattigt liv.

Det nämns i en arvsvist mellan två systrar att den äldsta systemn hade utifrån det skrivna testamentet ärvt en gård. Det framkommer att den yngre systemn och hennes man använde 12 pålitliga ”dannemän” som kunde styrka att hon också hade rätt till arvet:

⁴⁶ Andersson 1998, s. 249- 252

⁴⁷ Norra Åsbo häradsrätt 1/1 1680 fol. 29r, vol. A1a:1

⁴⁸ Norra Åsbo häradsrätt 1/1 1680 fol. 44v, vol. A1a:1

[...]min hustru Elsa Nilssdotter sin hemgiffit lijka så mycket som dän äldsta Systemen har fådt effter Skiffesbrefwetz och dombens innehåldh utij Penarpe gårdh, huus Jordh och Egendom, efftersom intet annat är at tillgå.⁴⁹

Den yngsta syster hävdar att hon också hade rätt till den mark och gård som hennes storasyster ärvt genom testamentet. Den yngsta kvinnan hävdade tillsammans med sin man att hon hade rätt till samma gård och mark och tar stöd från 12 pålitliga män för att få rätt i ärendet. Om det var den yngre systemen eller hennes man som låg bakom striden om marken framkommer inte. Däremot kan vi förstå att mark och egendomar var av stor vikt för människorna under tidigmodern tid. Det är tyvärr svårt att svara på varför den yngre syster inte ärvt delar av gården utifrån testamentet men detta kan bero på familjens hierarki då den äldre systemen kan ha större rätt till ägande.

En arvsvist angående Per Jönsons hustrus arv togs upp på tinget av mannen:

Swän Månson i hönsholma wed sit wissa budh Erbiuder sikh innan eller till nästa Ting at C o n t e n t e r a Per Jönson i Årery sin hustrus arf blef opsat till näste Ting och då at gå dom så framt han i medler tijdh ike R[ä]tter för sig.⁵⁰

I en arvsvist angående mark stod två män med sina hustrur emot varandra. Den ena mannen menade att hans hustru hade genom sin far ärvt delar av marken medan den andra hävdade att det inte var korrekt och en diskussion om byte följde:

[...]Vthgifwit af afledne anders Jönson i Tofften till sin fästmö Cirstina Jäpasdotter som nu är Swän hansons hustru i Ebberp, lydandes på dän halfwa parten som S anders hade i bruk och Swän hanson sade sikh intet wijdare förbudh hafwa giordt på någon Jord än som så widt som Tingz witnet omförmålder, I t e m Swän Swänsson Erbiuder sikh willia byta med Swän Hanson på sin hustrus wägnar, at han tager dän p[a]rten som hans hustru och däss med arfwinge har utij Nils Jäpsons halfwe gård som han har i bruk, Så will Swän Swänson på sin hustrus wägner byta lijkt, och han behålla dät han har inne hos sikh, Swän hanson Erbiuder sikh at wilia Erbyta effter dannemändz sigelse.⁵¹

⁴⁹ Norra Åsbo häradsrätt 1/1 1680 fol. 51r, vol. A1a:1

⁵⁰ Norra Åsbo häradsrätt 1/1 1680 fol. 54r, vol. A1a:1

⁵¹ Norra Åsbo häradsrätt 1/1 1680 fol. 34v, vol. A1a:1

I ärendena rörande arv visas det tydligt att kvinnorna stred för sin rätt. Det kan tänkas ha varit en svår tid för människorna i Norra Åsbo efter skånska krigets slut och människorna kunde vara både fattiga, plundrade och fått sina gårdar förstörda eller nedbrända. Däremot ser vi att männen var delaktiga och tog plats i arvstvister trots att det rör deras makar. Detta kan dels bero på att männen ansåg att arven var mer betydelsefulla. De hade större inblick i familjens ekonomiska förhållande efter kriget och en starkare ställning i samhället och än vad kvinnorna hade.

3.4 Äktenskap- och trolovningstvister

Under 1600-talet andra hälft kunde både mannen och kvinnan upplösa ett äktenskap. En trolovning sågs som ett löfte till äktenskap och behövde inte ske genom ett offentligt handlande. Däremot beskriver Lennartsson att vid upplösning av en trolovning fick paret böter och restriktioner inför framtida förhållande. En trolovning kunde dock inte upplösas om paret hade legat med varandra.⁵² Anderssons studie berör inte ärenden gällande äktenskap och trolovning och kan därför inte användas som en jämförelse i denna kategori.

Under åren 1680-1681 omnämns ett trolovningsfall rörande Elina Larsdotter och Nils Mikaelson. Kvinnan vill upplösa sin trolovning med Nils Mikaelson eftersom han i krigstiden varit med snapphanar och rymt till Själland i Danmark. Jöns Swänsson förde hennes talan vid tinget då Elina Larssdotter arbetade i Lund. Efter att hennes fästman inte deltagit vid något av de ting som ärendet tagits upp vid eller inte heller skickat en förespråkare för sitt ärende beslutade tinget att trolovningen kunde upplösas och kvinnan inte hade någon plikt att hålla sitt löfte:

Jöns Swänsson i össiö på Elina Larssdotters wägnar som tjänar i Lundh bewiste medh kaldzmän Per Larsson i ösiöö och gudmundh Jöranson i b i d e m som hemblede effter lagen at hafwa stämt Nils Mikelson som för wart utj gylsered Wedby Sochn, hännes Trolåfwade Fästeman och nu i krigztijden har begifwit sigh till dee ogudelige Tyeranner Snaphanarne och nu är b: medh sina C a m m e r a t e r bort rymbdt åth Selandh. [...] därest Trolåfningen dem Emillen p a s s e r a d e . altså förmehnar Elina Larsdotter hoon ike är plichtigh hålla dän trolåfning efter som han sålledes grofweligen har försedt sigh Emot gudh och Kongl. May:t.⁵³

⁵² Lennartsson 1999, s. 334-335

⁵³ Norra Åsbo häradsrätt 1/1 1680 fol. 57r, vol. A1a:1

Fortsättningen på upplösningen av trolovningen mellan Elina Larssdotter och Nils Mikelson togs upp vid nästa ting:

Någon wiste Medh hänne, annat än dät som Erligt Christeligt och godt är hwar till swarades at ingen wiste hänne i någon Måtto at beskylde Vthan hon altijdh har stält och förhållit sigh Erligh troligen och wäl, altså förmehnar Jöns Swänsson i össiö på bem.te Jngbor Larsadotters wägnar at hoon intet är plichtigh hålla dät Echtenskaps förbundh eller trolofningh som är skedt medh Mehrbemälte Nils Mikelson som i ofredztijden gaf sigh till Skogh Röfware och Snaphane och för dän skuldh intet tordes blifwa här i Landet uthen Rymbde öfwer åth Selandh medh dee andre sina ogudelige Stalbrödre, medh wijdare till nästa Tingh.⁵⁴

Notisen visar att kvinnan placerades lägre i hierarkin genom att de använde en målsman som talare. En målsman kunde användas på grund av att mannen hade en högre ställning i samhället eller i situationer där kvinnan inte hade möjlighet att föra sin egen talan. I detta ärende kunde båda vara relevanta men det är svårt att säga att en målsman användes på grund av det ena eller det andra. Samtidigt visar notisen på att kvinnan fick rätt i ärendet och trolovningen kunde upplösas eftersom domarna på tinget ansåg att hon inte hade någon plikt att hålla det löfte hon gett. Vi bör därför utvärdera skillnaden mellan den privata och offentliga sfären. Hon använde en målsman vid tinget vilket inom den offentliga sfären placerade henne lägre i hierarkin men samtidigt fick hon rätt i ärendet vilket inom den privata sfären gav henne en högre ställning.

3.5 Lägersmål

Ärenden rörande lägersmål framkommer i undersökningen vid sex fall men av dessa är det fem som är relevanta och där kvinnor hade en betydande roll. I studien var kvinnan svarande i dessa fem fall och förde sin egen talan vid tinget.

Ett lägersmål sker mellan två ogifta människor. Lindstedt Cronberg beskriver att kvinnans sexualitet var starkt sammankopplad med hennes ära. Lägersmål framkom genom att kvinnan blev gravid och frågor angående vem som var far till barnet började ställas.⁵⁵ Lägersmål ingår i sedlighetsbrott som också berörs i Anderssons undersökning. Andersson lyfter fram hur

⁵⁴ Norra Åsbo häradsrätt 1/1 1680 fol. 76r, vol. A1a:1

⁵⁵ Lindstedt Cronberg 1997, s. 285, 287

viktigt det var att kontrollera sexualiteten mellan kvinnor och män i synnerhet för att arvet skulle hamna i rätta händer. Ett oäkta barn komplicerade arvsordningen. Arvet var betydande vid familjens erhållande av egendomar och det var viktigt att arvet inte skulle hamna i orätta händer. I Anderssons avhandling förekommer ärenden som berör både utomäktenskaplig sexualitet där en av parterna var ogift (hor) och även lägersmål, då båda parterna var ogifta. Enligt Anderssons undersökning var det i princip samma siffror för både män och kvinnor som anmäldes för lägersmål.⁵⁶ Samma framkom i denna undersökning där alla ärende berör både kvinnor och män.

I likhet med Lindstedt Cronbergs studie av Torna häradsrätt i Skåne visar denna studie, genom undersökningen av lägersmål, att kriget framkom i flera ärenden. Männen som var dömda fanns inte längre kvar i häraden för att stå till svars för sina handlingar. Den största gruppen män som anklagades för lägersmål och som inte kunde dömas var de som tillhörde krigsmakten och skulle ställas inför krigsrätt i Sverige. Den näst största gruppen enligt Lindstedt Cronbergs studie befann sig på krigsskådeplatser i Europa medan andra rymt från häraden eller riket.⁵⁷

I det första målet var det en kvinna som var dömd för lägersmål och fött ett barn. Mannen som kvinnan hävdar var far till barnet hade rest till Köpenhamn i Danmark. Kvinnan menade att han inte ville gifta sig med henne och ville därför betala sina böter:

Ländzmanden Åge Ingelson i Bolestadh bewiste [...] Ih K M: Swän Larsson och Pål Person i bolestadh som hemblade efter Lagen at hafwa stämt Enkan Elene Troetz i Östra Lyngby till 1 Ting til dombs, Saken är till hånne för L[ä]gers Måhl hon föregifwer Per Pålson i östra Lyngby med hånne begångit hafwer och aflat barn samman Enken mötte och swarade, at där som Per Pålson i östra lyngby som är förrest åth Kiöpenhambn icke igen kommer och will wijges wed hånne då will hoon uthan dom betala böterne för sigh. blef altså dånne Sak sålänge opsat, och beror till wijdare oplysningh.⁵⁸

I notisen har mannen rest till Danmark men anledningen till detta framkommer inte. Det går inte att dra en slutsats att mannen lämnat Norra Åsbo på grund av kriget men med tanke på att

⁵⁶ Andersson 1998, s. 183- 187

⁵⁷ Lindstedt Cronberg 1997, s. 87-88

⁵⁸ Norra Åsbo häradsrätt 1/1 1680 fol. 16r, vol. A1a:1

utdragen från domboken är från det första året efter Skånska krigets slut kan detta vara en rimlig anledning.

Karine Jönsadotter erkände att hon hade haft umgänge med en svensk kusk i armen och att de tillsammans fått ett barn som dött. Eftersom att en annan man, troligtvis hennes far, betalade hennes böter gick ärendet inte vidare:

Ländzmanden Brodde Månsson i Wästra Ringarp för Rätten läth framföra Karine Jönsadotter i Örkelionga angående Lägersmåhl hoon bek[ä]nner Een Swänsk kutsk Vnder A r t o l l e r i e t 12 medh hånne hafwe begångit, och aflat barn samman som blef Sotdödt. Och eftersom ingen annan Öfvertygningh hånne kan öfwerbewijses uthen hoon ställer Anders Jönsson i Sionkamåse där C a v e r a r för böterne altså beror dänne Saak uthen domb.⁵⁹

I denna notis framställs kvinnans far som målsman och bildar det avgörande i ärendet genom att stå för den bötesavgift som kvinnan fått. Om vi går tillbaka till det Yvonne Hirdman beskriver om dikotomier visar notisen att dottern och hennes far är motsatser. Dottern framställs här som den undergivna som behöver sin fars hjälp med att betala böter för det lägersmål dottern blivit dömd för och mannen står för den ansvarsfulla. I patriarkalsamhället var mannen den som hade ansvar för hemmet vilket också förklarar att målsmannen stod för kvinnans böter.

I följande ärende rörande lägersmål betalade både kvinnan och mannen böter för lägersmål:

Noch blef för Rätten framstält Törin gudmundzdotter på Bärebögetz bygge som är instämd för begångit Lägersmål med Tufwe Jngelson i Wästra Rindrup dän tijdh hon hoos honom tiänt hafwer, Emädan han war Enkeman Ty tilfindes hon at betale Lägersmålsböterne efter C 4 R e c e s med 6 RDaler Eller lijda Nam effter R e c e s s e n . Tufwe Jngelson bekänder L[ä]ndzmanden³, hafwe sig Erbudit at betala sina böter uthan dom.⁶⁰

⁵⁹ Norra Åsbo häradsrätt 1/1 1680 fol. 16r, vol. AIa:1

⁶⁰ Norra Åsbo häradsrätt 1/1 1680 fol. 16r, vol. AIa:1

Även här fick både kvinnan och mannen betala böter enligt Christian IV:s recess för lägersmål eftersom kvinnan erkänt brottet:

C r o n o n e s Ländzmand Nilss Phersson i dag hans andra ting til Åge Phersson i Lyndby som nu tienar hoss Prästen h e r r S a l o m o n , Och Jahane i spiutz 1697 Effter förige saggiffuande för lägersmålsböötter, Och Ehr domb begierandes, om han icke bör at Plichta 12 Rixdaler Och quinfolket 6 Rixdaler E ffter R e c e s z e n s lydelse, de Jnstämbde blef på Roptmän Jngen mötte, då ehr etc: Efftersom de Jnstämbdhe nu i 2:ne tingdagar Jntet her möt som J sönerhet åge Phersson utan således tiltager 1698 sig sakan på och quinfolket til sidsta Ting mötte och wedgick lägersmålet, då tilfinnes dhee bägge at Plichta, han 18 daler Smt och hon 9 daler S:m:t Effter Christians 4:ti R e c e s til Kongl: majj:tt Och C r o n a n.⁶¹

De två ovanstående notiserna visar att både kvinnan och mannen fick ta ansvar för sina handlingar och betala böter. Enligt C4 recessen är böterna olika mellan könen och mannen får stå för dubbelt så stor bötespeng. I forskningsläget beskrev Lindstedt Cronberg att havande kvinnorna utsattas för kyrkliga straff som placering på horpallen eller utmärkande huvudbonader vilket visar att kvinnan fick utstå inte bara böter utan också offentliga kränkningar. Även mannen kunde utsättas för liknande kränkningar men forskningen visar att det framförallt var kvinnorna som utsattes för detta. En anledning kan vara att männen inte längre fanns kvar i närområdet och kunde stå för sina brott.

3.6 Ekonomi- och affärstvister

I Solveig Fagerlunds studie om kvinnornas inblandning i handel över sundet efter Roskildefreden 1658 visade hon att kvinnorna kunde ha en stor inblandning i affärer. De var i synnerhet affärer gällande kött och smör. Kvinnorna som utförde dessa affärer framstår som relativt fräcka och köpte produkterna billigare och lurade även säljarna om var de kom ifrån och hur de hade betalt tull med mera.⁶²

I Anderssons studie tar hon endast upp fall gällande jordköp. Detta skapar en svårighet att göra en jämförelse med denna studie. I Anderssons kategori jordköp ingår precis som i denna studie pantsättning. Trots att denna studie har ett bredare perspektiv gällande ekonomi- och

⁶¹ Norra Åsbo häradsrätt 1/1 1681 fol. 233r, vol. AIa:1

⁶² Fagerlund 2003, s. 84-89

affärstvister än Anderssons kategori *jordköp* är antalet kvinnor och män som är delaktiga i ärendena relativt lika. Det är ungefär dubbelt så många män än kvinnor i denna studie och i Anderssons studie är det mer än hälften av ärende som berör männen. Det vi kan konstatera både i denna studie och i Anderssons avhandling är att kvinnorna hade en betydande roll inom ekonomi- och affärstvister och att det inte var ovanligt att kvinnor gjorde affärer eller deltog i affärer.⁶³

I domboken från Norra Åsbo häradsrätt framkommer det att kvinnorna i affärer kunde, om deras tjänstelön inte räckte till, sätta föremål i pant. I domboken framkommer en affärstvist där en hustru satte ett spänne i pant när hon av en annan kvinna fick låna pengar. Vidare nämns det att en blå filt kjol sattes i pant för 3 marker så att hon kunde köpa ost och smör till sin brors bröllop. Denna diskussion angående lån och pantsättning mellan dessa två kvinnor är en längre situation men framhäver att kvinnorna gjorde affärer mellan varandra.

Tjänstelön Jönses hustru fordrer 1 RDaler länta peninger som gik för 6 1/2 marker Jönsas hustru länte till Nils Jäpsons hustru och satte Jönsas hustru Ett kåpeSpänne i pant före och Een tijdh där effter h[ä]mptade Nilsas hustru kåpespännet och satte dät blå filtaskyrtet i pant i stället, dän samme gångh länte Nils Jäpsons hustru åter igen på samme blå filtaskyrt 3 marker som hon bekände hon skulle köpa ost och smör före till sin brors bryllop.⁶⁴

I ovanstående ärende framgår det att kvinnorna gjorde affärer mellan varandra och att männen inte behövde vara delaktiga. Denna notis visar att kvinnors ställning inte var förtryckt och att de kunde göra affärer sinsemellan utan männens inblandning.

I följande utdrag från domboken visar texten att kvinnorna kunde föra sin talan i rätten angående affärer. Här gäller det en kalv som kvinnans man inte längre hade någon nytta av och därför sålt den:

Jöns Sörensens hustru i Töstarp Mötte och swarade at hannes Man ingen nytte hade af kalfwen som oluf i Årery köpt har, doch at Vndfly all wijdlöfftigheet och trätte Erbiuder hon Oluf i årery 3 Daler för Rätten och förmehtar hon och hennas Man därföre bör frij at ware för wijdere.⁶⁵

⁶³ Andersson 1998, s. 233- 238

⁶⁴ Norra Åsbo häradsrätt 1/1 1680 fol. 25v, vol. A1a:1

⁶⁵ Norra Åsbo häradsrätt 1/1 1680 fol. 51r, vol. A1a:1

I likhet med det Maria Sjöberg skriver visar denna studie att kvinnor kunde överta männen sysslor precis som Jönsen Sörensons hustru gjorde i ärendet ovan. På grund av att hustrun kunde sköta mannens arbetsuppgifter skulle hon arbeta i relation till dessa för att vid tillfällen då situationen krävde det kunna ta över ansvaret.⁶⁶ I Lindstedt-Cronbergs forskning framkommer det att kvinnor rörde sig fritt i sin närmiljö och att kvinnor själva kunde göra affärer och avtal.⁶⁷ Därav var det antagligen inget främmande att kvinnan deltog i diskussioner angående affärer och ekonomi.

Det framkommer också genom en affärsvist att en vardagsuppgift som kvinnor kan utföra är att så säden på gården: ”medh den säden som Hans hustru haffuer sådt 1676”.⁶⁸

En annan affärsvist togs upp då mannen i familjen gått bort och de i tinget kom fram till att skulden inte kunde delas mellan varken hustru och barn:

[...]ut gifuen af de män som då tilstådes uar på skiffet Effter Pål tuesson som dödde i vedby, huor af förnimes at siden gielden war betalt war Jnte til ofuers at della huarken til hustru och barn.⁶⁹

Även ett ärende, som dock är svårplacerat i studien, berör en kvinna som åkt med en godsvagn till Helsingborg under den danska tiden: ”Pälle Pers hustru skulle hafua Reest til hälsingborg J de danskes tid med 3 lass godz”.⁷⁰ Varför kvinnan har åkt till Helsingborg framkommer inte men det går att spekulera i om hon var ute på affärsärende, om hon rymde eller om det rörde sig om något helt annat. Det som framkommer är att en kvinna har rest till en annan plats i Skåne och att hon gör det genom en godsvagn. Notisen visar på ett mått av självständighet och att det inte alltid var specifika vardagssysslor som vara kopplade till kvinnor och att dessa var motsatsen till mannens sysslor.

3.7 Fysiskt våld, stöld och inbrott

Under tidigmodern tid hade männen rätt enligt lagen att aga sin hustru och sina pigor. I de ärenden där en kvinna blivit utsatt för våld skedde detta inte av hennes man. Det var vanligast

⁶⁶ Sjöberg 1996, s. 371-372

⁶⁷ Lindstedt Cronberg 1997, s. 285

⁶⁸ Norra Åsbo häradsrätt 1/1 1680 fol. 96r, vol. AIa:1

⁶⁹ Norra Åsbo häradsrätt 1/1 1680 fol. 146r, vol. AIa:1

⁷⁰ Norra Åsbo häradsrätt 1/1 1681 fol. 263r, vol. AIa:1

att män slog män men även kvinnorna kunde ta till både knytnävar och naglar i bråk med andra kvinnor. Utifrån Taussi Sjöbergs studie ser vi överlag att männen slog på varandra och kvinnorna på varandra. Att det enligt Taussi Sjöbergs studie var vanligast att fysiskt våld på kvinnor utfördes av andra män än hennes make visas även i ärendena i Norra Åsbo dombok rörande våld.⁷¹

I studier där genus analyseras utifrån kriminalitet och avvikande beteende har det visast på att intresset i störst utsträckning fokuserats på kvinnan och hennes normöverträdelser. De kvinnliga sedlighetsbrotten handlar framförallt om äktenskap, sexualitet och trolldom medan de mansdominerande överträdelserna framförallt handlar om fysiskt våld. I Anderssons avhandling kan en jämförelse göras om vi studerar två av hennes kategorier. Dessa är *edsöre* vilket står för slagsmål i kombination med hemfridsbrott samt *sårsmål* som berör våldsbrott men där utan att någon blir uppsökt i sitt hem. I Anderssons avhandling är det precis som i denna studie männen som är delaktiga i våldsärende. Det är i denna studie ett litet antal våldsbrott som tagits upp och även i Anderssons underökning är dessa få trots att hennes undersökningsperiod sträcker sig över 5 år. Andersson nämner 11 sårsmål och 4 fall av edsöre vilket i jämförelse med de 3 ärende som tas upp under 2 år i Norra Åsbo inte blir någon extrem skillnad.⁷²

Flera ärenden rörande misshandel på kvinnor framkommer i domboken. Följande ärende gällde ett brev som snapphanen Per Ryttare ville komma åt och utsatte en kvinnan för misshandeln och tvingade henne till Rya:

[...]då kommo dee Rijdandes efter Min hustru och hinde hänne på Skogen och togo hänne fast och förde hänne till Rye hwarest hans hustru blef illa medfahnen och slagen sampt Ransakadt af Snapphanen Per Ryttare och dee andre i dät samma blef flickan hans hustru hade hoos sigh Rädd och kastade brefwen bakom ett bryggekar utj farstugun hwilket hans hustru bekände.⁷³

Då det framkommit ett flertal ärenden vid tinget gällande kvinnor som utsatts för fysiskt våld kan detta visa på att männen kunde sakna respekt för kvinnorna. Genom detta kan maktskillnaderna mellan könen visa på att männen ansåg sig vara högre ställda och kvinnorna som mindre värda och undermåttliga.

⁷¹ Taussi Sjöberg 1996, s. 126

⁷² Andersson 1998, s. 128

⁷³ Norra Åsbo häradsrätt 1/1 1680 fol. 15r, vol. AIa:1

I ett annat ärende framkom det att en kvinna blivit slagen i hemmet med två ostar av en annan man i häraden som skulle låna hästar av familjen:

A:o 1680 den 8 I u n i j beswärer Peder Bengtzons hustru i Östra Spångh sigh at Hälge Abrahamsson i Fedingzhult kom in i förhuuset och begärade twänne Skiutzhäste, hustrun swarade at hon hafde inga hästar för Manden war i Hälsingborgh medh dem, så togh han Een greb och slogh hustrun meedh på axlen och Armene så hon är blefwen blå och klagar sigh megit på Ryggen och Länden, och slogh i tu två bytter som hon hafde sat Miölken utj, och gik så åth Stugen och togh 2 små ostar och slog till hinde medh.⁷⁴

En kvinna var på väg att överlämna ett brev till kronan och blev på vägen bestulna på brevet av snapphanar. Vid tinget är det både kvinnan ifråga och hennes dotter som vittnar till händelsen:

[...]Nils Nilsons dotter i Bernalt som war med sin Moder dän tijdh hannes Moder blef af Snaphanerne Cronones bref ifrånröfwat till Anderses i Rya, [...] dommarens hårde förmahning at hon skulle bekänna saningen Såå är bem:te Pijgas som är 16 åhr gammal hannes bekendelse som efterfölger att dän tijdh iag och min Mor om Een torstag skulle gå med Cronans bref neder åth och som wij kommo på Lyngby.⁷⁵

Det framkommer att kvinnor i flera fall blev utsatta för våld av män. Våldet utförs både av sockenmän, danska krigsfolk, snapphanar och ryttare och skedde i synnerhet i samband med plundring och stöld men också i samband med lån. Det framgår inte i notiserna att någon kvinna begick våldsbrott. Däremot kunde kvinnor utifrån domboken delta i våld mot män.

3.8 Ärekränkning

Enda sedan medeltiden har det varit viktigt att värna om sin och familjens heder och ära men det var först under 1600-talet som fall av ärekränkning blev vanligt förekommande.⁷⁶ För att det skulle behandlas som en kränkning skulle handlingen eller ordet ha ett personligt och ifrågasättande innehåll. Personen som utsatts för kränkning hamnar i underläge gentemot den som utför kränkningen. I Gudrun Anderssons avhandling är det vanligare att männen är delaktiga i verbala brott. När det är kvinnor som är delaktiga i verbala kränkningar är det

⁷⁴ Norra Åsbo häradsrätt 1/1 1680 fol. 63v, vol. AIa:1

⁷⁵ Norra Åsbo häradsrätt 1/1 1680 fol. 27r, vol. AIa:1

⁷⁶ Ylikangas et.al. 2000, s. 79

händelser där de anklagar någon för att vara tjuv eller hora vilket är i likhet med det som framkommit i Norra Åsbo dombok.⁷⁷ Av de två ärenden som gällde ärekränkning gällde det ena stöld och kvinnan anklagades för lögn och i det andra ärendet kallades kvinnan för snapphanehora.

I domboken förekommer ärenden rörande ärekränkning endast två gånger, det första ärendet rör anklagelser för lögn:

Efftersom dhe 2:ne Ryttare Carl lennartsson och Per stensson begierar En A t t e s t af mig mårten bengtsson om dhee linnekläder som bool bängtzdotter har sagt at Rytterne Per steensson och Carl linnertsson skulle ha taget frå henne, så ähr dhet lögn på samme Ryttare som hon har sacht, och kan Jnte bewissa det som hon sacht hafuer utan ähr Lögn, och har löget som Jngen Erlig Människa på same 2 Rytter för dij linkläder, för iag stod i mit huuss och såg på huad dee giorde på same tidh, at så i sanheet Ehr som förskrefuet står will iag bekreffta med min Siell saligheetz Eed om påfordras.⁷⁸

I det andra ärendet rörande ärekränkning i domboken behandlar ett ärende där fru Leujtenan blev anklagad för att ha varit en snapphanehora:

Påhl Trändz swarar och säger fru L e u j t e n a n ska har waret Een snaphanne hora, och dhet icke allenast sagde Een 1701 utan atskillige Gånger sådant förehadde, huilket bägge C o r p o r a l e r samt Ryttare det åhördhe, huarföre Jag på brors wägnar, Täncte hånne då strax S e c u n d e r a , män så som sådant går eens ähra an, böör Lagl utföras, Och enär sådant p r o c i d e r a s På förberördhe sät, will iag med flere detsamma A t t e s t e r a , Och Hans Ord honnom Jntyga, hwilket bror sig hafuer at effterrätta, Och befaller K: Bror med alt kært, ähr gudh alssmächtig medh förblifwan högtärade k: Broders Tienstwillige Tienare,⁷⁹

Det första ärendet där en kvinna anklagades för lögn visar på att det var av stor betydelse om någon blev anklagad för detta. Det framkommer däremot inte något specifikt som visar på att kvinnan blev mer förtryckt än mannen vid anklagelser för lögn. Det som visas i det andra ärendet angående ärekränkning är att en kvinna blivit kallad för att vara en snapphanehora vilket är väldigt värdeladdat ord och en kränkning mot kvinnan. Det är därför inget konstigt

⁷⁷ Andersson 1998, s. 150-156

⁷⁸ Norra Åsbo häradsrätt 1/1 1681 fol. 225r, vol. AIa:1

⁷⁹ Norra Åsbo häradsrätt 1/1 1681 fol. 233v, vol. AIa:1

att ärendet tagits upp vid tinget. Att bli kallad för snapphanehora var mycket nedvärderande och säkerligen mer förekommande när det gällde kvinnor.

3.9 Sammanställning

För att sammanställa undersökningen av Norra Åsbo dombok och ge en tydligare inblick i de skillnader och likheter denna studie har med Gudrun Anderssons studie av Askers härad i Närke har antalet ärenden där kvinnor varit inblandade sammanställts och omvandlats till procent.

För att få en så lik jämförelse som möjligt har jag valt bort kategorin *kvinnor omnämns* och i Anderssons avhandling har jag valt ta bort de kategorier som hon benämner som *Edgärd*, *Initiativtagare* och *Jämbördig*. Tabell 4 visar de tre kategorier där är kvinnan som *kärande*, *svarande* och *vittne* i Anderssons studie av Askers härad och denna studie utifrån Norra Åsbo dombok.

Tabell 4:

Ärende	Område	Kvinna är kärande	Kvinnan är svarande	Kvinnan vittnar
Arv	Askers härad	5	6	0
	Norra Åsbo	6	4	1
Trolovning	Askers härad	0	0	0
	Norra Åsbo	0	1	0
Lägersmål	Askers härad	2	17	6
	Norra Åsbo	0	5	0
Ekonomi- och affärstvister	Askers härad	4	5	0
	Norra Åsbo	5	11	1
Stöld och inbrott	Askers härad	2	3	7
	Norra Åsbo	1	6	5
Fysiskt våld	Askers härad	3	0	16
	Norra Åsbo	1	0	0
Ärekränkning	Askers härad	5	6	2
	Norra Åsbo	1	0	0

Källa: Norra Åsbo häradsrätt 1680–1681 & Andersson, 1998 (undersökningsperiod: 1681-1685).

En problematik när vi studerar likheterna mellan Anderssons studie och denna studie är att Anderssons period som valts ut för jämförelse berör en femårsperiod medan Norra Åsbo dombok endast berör två år. Därför har även en omvandling gjorts till procent som visas i tabell 5.

Tabell 5:

Ärende	Område	Kvinna är kärke	Kvinnan är svarande	Kvinnan vittnar
Arv	Askers härad	45 %	55 %	0 %
	Norra Åsbo	55 %	36 %	9 %
Trolovning	Askers härad	8 %	68 %	24 %
	Norra Åsbo	0 %	100 %	0 %
Lägersmål	Askers härad	44 %	56 %	0 %
	Norra Åsbo	29 %	65 %	6 %
Ekonomi- och affärsvister	Askers härad	17 %	25 %	58 %
	Norra Åsbo	8 %	50 %	42 %
Stöld och inbrott	Askers härad	16 %	0 %	84 %
	Norra Åsbo	8 %	50 %	42 %
Fysiskt våld	Askers härad	16 %	0 %	84 %
	Norra Åsbo	100 %	0 %	0 %
Ärekränkning	Askers härad	39 %	46 %	15 %
	Norra Åsbo	100 %	0 %	0 %

Källa: Norra Åsbo häradsrätt 1680–1681 & Andersson, 1998 (undersökningsperiod: 1681-1685).

I kategorin *Arv* har det som nämnt tidigare visat sig vara stora likheter i de antal kvinnor som varit delaktiga. Kärke kvinnor var i Anderssons studie 45 % och i denna studie 55 % medan svarande kvinnor i Anderssons studie var 55 % och denna studie visade en lite mindre summa på 36 %. När det gäller *trolovning* har Andersson inte tagit upp detta och därför går det inte att göra en jämförelse. I Norra Åsbo togs det upp 1 ärende gällande trolovning och kvinnan var då svarande. Notiser angående *lägersmål* visas ett större antal utifrån Askers härad men samtidigt skulle det eventuellt bli en mindre skillnad om vi delar upp antalet ärenden i Anderssons studie och endast studerade 2 år. Enligt procentsatserna skiljer det endast 9 procentenheter mellan de svarande kvinnorna i denna kategori. Däremot visar Anderssons studie på ett större omfång av kärke kvinnor, det vill säga 44 %, och utifrån Norra Åsbo var

det endast 29 % kända kvinnor. Som nämnt ovan berör Andersson endast *Jordköp* och *Pantsättning* medan denna studie berör ett breddare område av *Ekonomi- och affärsvister*. Denna kategori visar på att kvinnor hade en betydande roll när det gällde ekonomi och affärer. I Anderssons undersökning är det ett större antal kända kvinnor än i denna studie och när det gäller svarande kvinnor är det tvärt om. Anderssons studie visar på ett större antal ärenden gällande *Fysiskt våld* än Norra Åsbo domstol. Även detta kan bero på Anderssons längre tidsperiod. Ärekränkning förekommer i större utsträckning i Anderssons studie än i denna studie av Norra Åsbo domstol. Den procentuella jämförelsen blir lite otydlig när vi studerar både *Fysiskt våld* och *Ärekränkning* eftersom undersökningen av Norra Åsbo domstol endast visade ett ärende per kategori vilket i procentomvandlingen blir 100 %.

I jämförelsen av vittnande kvinnor i dessa två studier kan vi konstatera att det i Anderssons studie förekommer fler antal vittnande kvinnor. I kategorierna *Arv* och *Lägersmål* har Andersson inga vittnande kvinnor. Den största skillnaden rörande kvinnor som vittnar är inom kategorin *Fysiskt våld* där Anderssons studie visar på 84 % medan Norra Åsbo domstol visar 0 %.

4. Sammanfattande diskussion

I följande kapitel görs en sammanfattande diskussion av den forskningsfråga som studien bygger på i relation till resultatet från domboksundersökningen kopplat till den tidigare forskningen som använts.

4.1 Inom vilka ärenden omnämns kvinnorna och hur framställs de i Norra Åsbo häradsrätts dombok?

Kvinnorna i domboken benämns med olika titlar. Det som framkommer i störst utsträckning är hustru och nämns både vid ärenden där hustrun själv för sin talan vid tinget och där mannen talar på sin hustrus vägnar. Därefter är det änka och dotter som omnämns mest. Dessutom nämns ryttarhustru, pigor, kvinnfolk, mor, syster, fästmö, styvdotter, fru och jungfru. När hustru nämns i domboken gäller detta för både gifta borgarkvinnor och gifta bondkvinnor. Piga står för en ogift bonddotter medan en jungfru betyder en ogift adelsdotter. Fru används istället för hustru när det är en gift adelskvinna som benämns i domboken.

Efter studerandet av domboken kan slutsatsen dras att kvinnor var vanligt förekommande vid tinget. Framförallt framkommer kvinnorna vid Norra Åsbo härad i ärenden rörande arvstvister samt stöld och inbrott men är också delaktiga i ärenden gällande trolovning, lägersmål, affärstvister, ekonomiska tvister, ärekränkningar samt som brottsoffer.

Det vanligast förekommande gällande kvinnors ärenden i tinget var att de hade en målsman som förde deras talan, oftast maken. Som tidigare forskning visar förde männen kvinnornas talan på grund av att männen hade en högre ställning i samhället. Däremot visar lagen att kvinnan, precis som mannen, hade rätt att delta i tinget och föra sin egen talan.

Som nämnt i det inledande kapitlet bygger Yvonne Hirdmans genussystem på att vi kopplar kön till sysslor, platser och egenskaper. Inom dessa egenskaper ses manligt och kvinnligt som varandras motsatser. Vidare menar Hirdman att isärhållandet mellan manligt och kvinnligt framhäver olikheter istället för likheter. Om detta ändras förändras normen av vad som är manligt och kvinnligt. Då domboken endast berör 2 år har framställningen av kvinnornas sysslor dock varit relativt små. Kvinnorna utförde vardagliga sysslor till exempel på gården

genom att så sädeslag. Kvinnorna kunde även resa utan sin man till andra områden och arbeta och bo i andra delar av Skåne. Till exemplen reste en kvinna själv till Helsingborg och en annan kvinna arbetade i Lund. Kvinnorna visar sig heller inte endast i sysslor och ärende rörande hemmet. Det framkommer att de kunde sköta affärer utan sin makes medverkan. Utifrån domboken kan vi därför, trots att det i betydligt fler ärenden är män som berörs, dra slutsatsen att kvinnor var delaktiga i byns och familjens liv på olika sätt och att även Hirdmans genussystem kring normen om vad som var specifikt kvinnligt och manligt inte alltid stämde och att det kunde förändras utifrån situationer.

Det har också framkommit utifrån domboken att kvinnorna utsattes för fysiskt våld i två ärenden. De kunde bli slagna av män från socknen och av snapphanar. En hustru och hennes barn blev, enligt domboken, plundrade av snapphanar. Kvinnor kunde också ha viktiga uppgifter att sköta utanför gården.

I ärenden gällande ekonomiska- och affärstvister framkommer det att kvinnorna kunde genomföra affärer genom att till exempel pantsätta tillhörigheter. En kvinna hade till exempel i uppgift att köpa mat till sin brors bröllop. I en annan affärstvist hade kvinnan en betydelsefull roll och svarade i ärendet att hennes man inte hade nytta av den kalv som Olof Åreryd hade köpt. Hon stod till svars för detta och berättade vad som hänt när ärendet togs upp vid tinget. Genom detta ärende ser vi att en kvinna kunde ha en betydande roll i affärer och sköta affärer utan männens inblandning. Detta anser jag visar att kvinnor emellanåt kunde ha viss makt och att de kunde vara starka och göra betydelsefulla affärer för sig själva och familjen och behövde inte alltid arbeta i förhållande till mannen. Då det framkommer att kvinnan är underordnad mannen kan det, som Andersson nämner, vara intressant att studera underordningens omfattning och inte, som Andersson menar att Sjöberg gör, ta underordningen för given. Det kan bero på hur kvinnan omnämns i domboken, om hon för sin egen talan eller om hon använder en målsman. Det kan också bero på den livssituation kvinnan befinner sig i, till exempel om hon är änka. Även klasstillhörighet kan påverka om man ser kvinnan som underordnad eller inte. Däremot är det kanske inte heller en självklarhet att kvinnan är underordnad i hemmet likt det tinget menar att hon är. Vi bör här reflektera över det valda området, Norra Åsbo, som åren precis innan domboken är skriven drabbades hårt av skånsk kriget. Därför kan vi återigen gå tillbaka till Hirdmans genusteori och koppla könen till sysslor och att dessa sysslor i olika situationer efter kriget omfördelades på grund av omständigheterna. Eftersom det var männen som deltog i kriget och som både kunde

avlidit eller rymt till Danmark är det inte konstigt om de sysslorna mellan män och kvinnor fick mindre skillnader och att kvinnor ibland behövde ta över männens sysslor. Trots att detta är en svår fråga att ge ett svar på är det av betydelse att studera genusystemet utifrån de förutsättningar som studiens område har och inte gå in med den förbestämda bilden av att män och kvinnor var varandras motsatser. Denna studie anser jag visar på att kvinnan inte i alla ärenden framställs som underordnad och inte heller att det alltid finns förbestämda sysslor som är kopplade till ett visst kön. Jag anser också att kvinnor som tar över männens roller eller som för sin egen talan vid tinget visar att de precis som männen kan vara självständiga och starka både fysiskt och psykiskt.

I de flesta notiser i domboken där kvinnor omnämns, nämns också män. Förr benämndes vi som antingen man eller kvinna och kvinnan var starkt sammanlänkad med mannen under tidigmodern tid. Men det är också som Hirdmans genuskontrakt visar att kvinnan formar döttrarna och männen sönerna och att detta kretslopp återskapas genom generationer. Själva genuskontraktet går att forma utifrån kulturella och sociala förhållanden. Det kan ske en förändring om vi går emot det invanda mönstret om vad som är manligt respektive kvinnligt vilket inte framkommer som vanligt förekommande under 1600-talet. En problematik i att studera manligt och kvinnligt utifrån domboken är att det endast är tingets skrivare som formulerat texterna och hans värderingar kan därför färga dessa. Marja Taussi Sjöberg menade att det fanns skillnader mellan lagstiftning och praxis när det gällde kvinnors handlingsutrymme och rättigheter. Hon menar att kvinnorna var mer aktiva och mer självständiga än lagstiftningen visade vilket jag anser att min studie av domboken också pekar på.

4.2 Kvinnorna i Norra Åsbo i relation till tidigare forskning

Utifrån den tidigare forskningen som använts i studien och det faktum att det i störst utsträckning var männen som förde kvinnornas talan vid tinget kan vi återkoppla till målsmanskapet. Som Sjöberg lyfte fram tog mannen över målsmanskapet från kvinnans far när han ingick äktenskap med henne. Målsmanskapet ställer automatiskt kvinnan i en underordnad och skör position i förhållande till mannen som inte går att bortse i denna undersökning. Målsmanskapet stärker också Hirdmans logiker om isärhållandet mellan man och kvinna där mannen utgör normen. Att mannen benämns som målsman för sin fru visar på

makt och överordnad och att ha en målsman visar på skörhet, svaghet och en underordnad position för kvinnan i förhållande till sin man eller far. Det är i de notiser där målsmannen inte kan närvara vid tinget som kvinnans ställning inom familjen stärks och visar på en minskning mellan isärhållandet av könsrollerna.

Det som är intressant när vi studerar kvinnorna under 1600-talet är att änkor utifrån ett rättsligt perspektiv ”bytte kön” efter att hennes make gått bort. Genusbyte är lika för både en bondhustru och en drottning och framkommer i domboken från Norra Åsbo häradsrätt. I flera av ärenden där kvinnor finns med, omnämns de som änkor. Även i antologin *People meet the law* beskrivs det utifrån studier av kvinnor i Danmark att den stora skillnaden mellan kvinnor och män är att kvinnor räknades som omyndiga och behövde en målsman. Däremot hindrade inte lagen kvinnorna från att föra sin egen talan vid tinget.

Norra Åsbo, som var ett krigsdrabbat område under den valda tidsperioden, visade på att kvinnor kunde ha en betydande ställning både i samhället och på gården och även vid tinget. Detta kan delvis bero på att männen hade drabbats av kriget på olika sätt. Däremot visar tidigare forskning att männen överlag hade en starkare ställning än kvinnorna och därför valde flera kvinnor att använda en målsman trots att kvinnor, enligt lagen, hade rätt att föra sin egen talan vid tinget. I flera fall framkom kvinnan som underordnad mannen men denna studie visar, i likhet med Gudrun Anderssons studie, att kvinnans underordnad inte var en självklarhet utan berodde på bland annat ålder, klass och civilstånd.

Domboken visar att kvinnan i störst utsträckning hade en mindre plats vid tinget och i de ärenden där kvinnor omnämns var det oftast männen som beskrev händelserna och omnämnde vilka kvinnor som var inblandade. Utifrån det material som studerats anser jag att kvinnan hade stor betydelse för såväl hemmet som omgivningen även om hon i förhållande till mannen och det samhälle de levde i vanligtvis stod längre ner i hierarkin. Hirdman menar att det finns en hierarki mellan manligt och kvinnligt och att mannen utgör normen. Däremot är det viktigt att komma ihåg att hierarkin kan bestå av både män och kvinnor och att inte alla män har en högre status. En adelskvinna hade en högre status än en bonde medan en kung hade högre status än sin drottning. I hemmet kanske det blir frågan om vad som kännetecknar manligt och kvinnligt och inte underordning och överordning. Därför kunde mannen vara underordnad en kvinna om vi studerar klasstillhörighet

4.3 Framtida forskning

För framtida forskning skulle det vara intressant att utöka området för att ge en bredare bild över ämnet då en lokalstudie blir relativt snäv. Vidare skulle det vara intressant att studera ämnet över en längre tidsperiod samt göra en jämförande studie över Norra Åsbo genom att studera olika tidsepoker. Det skulle också vara intressant att undersöka underordning i förhållande till klasstillhörighet i ett bredare perspektiv för att se hur kvinnor i de högre klasserna levde och framställdes i förhållande till männen och kvinnorna i de lägre samhällsklasserna.

Referenslista

Otryckta källor

Landsarkivet Lund (LuLa) Norra Åsbo häradsrätts arkiv Domböcker vid lagtima ting 1680–1681, vol. AIa:1

Litteratur

Andersson Gudrun, ”Kvinnans underordning: axiom eller öppen fråga?” i Andersson, Gudrun & Sjöberg, Maria, 'Kvinnans underordning', *Historisk tidskrift* (Stockholm)., 1997 (117), s. [452]-462, 1997

Andersson, Gudrun, *Tingets kvinnor och män: genus som norm och strategi under 1600- och 1700-tal*, Univ., Diss. Uppsala : Univ.,Uppsala, 1998

Eyvind Næss, Hans, Österberg, Eva, ”Sanctions, Agreements, Suffering” i: Österberg, Eva & Sogner, Sølvi (red.), *People meet the law: control and conflict-handling in the courts: the Nordic countries in the post-reformation and pre-industrial period*, Universitetsforl., Oslo, 2000

Fagerlund, Solveig, ”Smörkonor och rendekierlinger” i: Frandsen, Karl-Erik & Johansen, Jens Christian V. (red.), *Da Østdanmark blev Sydsverige: otte studier i dansk-svenske relationer i 1600-tallet*, Skippershoved, Ebeltoft, 2003

Gräslund Berg, Elisabeth et.al, *Praktiker som gör skillnad: Om den verb-inriktade metoden*, *Historisk tidskrift* (Stockholm)., 2013 (113:3), s. [335]-354, 2013

Gustafsson Harald, ”En inledning” i: Frandsen, Karl-Erik & Johansen, Jens Christian V. (red.), *Da Østdanmark blev Sydsverige: otte studier i dansk-svenske relationer i 1600-tallet*, Skippershoved, Ebeltoft, 2003

Hirdman Yvonne, ”Genussystemet – reflektioner kring kvinnors sociala underordning” i: Carlsson Wetterberg, Christina & Jansdotter, Anna (red.), *Genushistoria: en historiografisk exposé*, Studentlitteratur, Lund, 2004

Isacson, Claes-Göran, *Skånska kriget 1675-1679*, Historiska media, Lund, 2000

Knarrström, Bo & Larsson, Stefan, *Hans Majestäts friskyttar av Danmark*, 1. [uppl.], Riksantikvarieämbetet, Stockholm, 2008

Kristiansson Roland, ”Bygd i orostider” i: Bringéus, Nils-Arvid (red.), *Örkelljunga i krig och fred*, Örkelljunga hembygdsförening, Örkelljunga, 2008

Lennartsson, Malin, *I säng och säte: relationer mellan kvinnor och män i 1600-talets Småland*, Lund Univ. Press, Diss. Lund : Univ.,Lund, 1999

Lerbom, Jens, 'För Gud och kung, släkt och vänner', *Historisk tidskrift* (Stockholm)., 2013 (133), s. [174]-196, 2013

Lindstedt Cronberg, Marie, *Synd och skam: ogifta mödrar på svensk landsbygd 1680-1880*, Cronberg Publ., Diss. Lund : Univ., Tygelsjö, 1997

Rystad Göran, "Skånska kriget och kampen om hegemoni i Norden" i: Rystad, Göran (red.), *Kampen om Skåne*, [Ny, rev. utg.], Historiska media, Lund, 2005

Sjöberg, Maria, 'Hade jorden ett kön?: något om genuskonstruktion i det tidigmoderna Sverige', *Historisk tidskrift* (Stockholm)., 1996 (116), s. [362]-396, 1996

Sjöberg, Maria, 'Kvinnans sociala underordning - en problematisk historia: om makt, arv och giftermål i det äldre samhället', *Scandia* (Lund)., 1997a (63), s. [165]-192, [353]-354, 1997a

Sjöberg Maria, "Kvinnans underordning - en undantagshistoria?" i Andersson, Gudrun & Sjöberg, Maria, 'Kvinnans underordning', *Historisk tidskrift* (Stockholm)., 1997b (117), s. [452]-462, 1997b

Skansjö, Sten, "Kolonisation, Kungaborg och kronolän" i: Bringéus, Nils-Arvid (red.), *Örkelljunga i krig och fred*, Örkelljunga hembygdsförening, Örkelljunga, 2008

Sogner, Sølvi, Lindstedt Cronberg, Marie & Hilde Sandvik, "Women in Court" i: Österberg, Eva & Sogner, Sølvi (red.), *People meet the law: control and conflict-handling in the courts: the Nordic countries in the post-reformation and pre-industrial period*, Universitetsforl., Oslo, 2000

Tamm, Ditlev, Johansen, Jens Christian V, Eyvind Næss, Hans, Johansson Kenneth, "The Law and the Judicial System" i: Österberg, Eva & Sogner, Sølvi (red.), *People meet the law: control and conflict-handling in the courts: the Nordic countries in the post-reformation and pre-industrial period*, Universitetsforl., Oslo, 2000

Taussi Sjöberg, Marja, *Rätten och kvinnorna: från släktmakt till statsmakt i Sverige på 1500- och 1600-talet*, Atlantis, Stockholm, 1996

Tosh, John, *Historisk teori och metod*, 3. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2011

Ylikangas, Heikki, Johansen V, Jens Christian, Johansson Kenneth, Eyvind Næss, Hans, *Family*, "State and Patterns of Criminality: Major Tendencies in the Work of the Courts, 1550-1850" i: Österberg, Eva & Sogner, Sølvi (red.), *People meet the law: control and conflict-handling in the courts: the Nordic countries in the post-reformation and pre-industrial period*, Universitetsforl., Oslo, 2000

Österberg Eva, Lennartsson Malin, Eyvind Næss, Hans, "Social Control Outside or Combined with the Secular Judicial Arena" i: Österberg, Eva & Sogner, Sølvi (red.), *People meet the law: control and conflict-handling in the courts: the Nordic countries in the post-reformation and pre-industrial period*, Universitetsforl., Oslo, 2000